

„Rajongj érte, vagy szidd le a sárga földig – jámbor embertársam –, az nekem mindegy.”

Az ,Új versek' fogadtatásáról

Ady a maga létének-fontosságának igazolását mindvégig a körötte zúgó viharban találja meg, az 1906 januári vitára azonban nem találunk más magyarázatot, mint azt, hogy sértő megjegyzéseivel a lehető legnagyobb közfigyelmet akarja kiváltani – és e nézőpontból vizsgálva a dolgokat az „értelmetlen” provokáció jó néhány további mozzanattal együtt koherens szerkezetbe rendeződik.

1 906 január végén Ady Endre, amikor – számításai szerint – már egy hetet sem kell várnia az ,Új versek' megjelenésére, két olyan irodalmi tárgyú cikket is közöl, amelyben a cím által ígért témáról viszonylag kevesebb szó esik. A Budapesti Naplóban január 25-én *Ignotus* ,Olvasás közben' című gyűjteményes munkáját ismerteti, három nap múlva pedig saját kötetét ajánlja, valójában mindkét alkalommal főként vagdal kozik, a műfajból adódóan behatárolt színvonalon. *Ignotus* kiválóságával kontrasztban Ady pátriája, Szilágy vármegye műveletlen, besúgásra termett (?), mások elveszejtésére rendelt monolitiként jelenik meg egy homályos, de főként sértőnek látszó példázatban: „Lakik benne valami kétszázezer ember. Akad közöttük néhány derék idea-faló lélek is. Nem merném közülrők háromnak elmondani, hogy ki e Vasálarc [ti. *Ignotus*]. Az intellektuális kultúra magyar hívői az első keresztények sorsára jutottak. Szomorú és lopott életet élnek. Zsoltáiraikat katakombákban éneklük. Róma hazafias kémei settenkednek a hátuk mögött. Mi lenne, ha egyszer én eldicsekednék nemes Szilágy vármegyében a magyar irodalom *Ignotus*ával?” Ady *Gyulai Pált*, *Riedl Frigvest*, *Baksay Sándort* előnytelen összehasonlításokban szerepelteti, *Arany Jánost* „a kádenciázó magyar falusi nótárius fejlett típusának” nevezi, de mindenekelőtt a magyar haza elmaradottságát bizonyítja nehezen szétszálazható szillogizmusokkal. E föld mindenkori jellemzője „a lázadás a betű ellen”, ideálja Mokány Berci, a Nyugatot járt magyarok sorsa a „visszahülyülés” vagy a rejtőzködés; itt még a halála után is rohad az ember, mert a hamvasztást sem engedélyezik. (1) Az intenció még karakteresebb az ,Új versek'-ről szóló okfejtésben, ahol szinte minden az itthoni reménytelenség sugalmazásának rendelődik alá: „Egyazon erő űz el a Duna tájáról, ami a magyar parasztot. Menni, menni akárhova, mert itthon rossz. A Caronia utasai kenyér céljából bujdosnak el, s a magamfélék valamiért, ami ez országból jobban hiányzik a kenyérnél is. Az ispán-uralom nem tűri a gyomorkorgást, s nem tűri a lélek éhségét. Az irodalomban is csak a béresgazda-individuumoknak szabad élniök. Új lélek és új hang szinte olyan bűn, mint 13-ad részért nem aratni. Ispán-rendszert csináltak a magyar grófok mindenütt. A feudális uralomnak van irodalmi kirendeltsége is. És minden rendű tanyán a nagyúri istenséget kell imádni. Engedelmeskedni kell az ispáni botoknak. Béresgazda vagy cseléd türetik meg. De konvenció van a veszedelmes szegénylegényekkel. Parlamentet, irodalmat, művészetet, tudományt, vármegyét s bármit

tessék nézni: módosult, de hű képe a régi Magyarországnak. Urak, ispánok, béresgazdák, cselédek, jobbágyok és szegénylegények élnek itt.” (2)

Szilágy megye természetesen találva érzi magát, s az elkövetkező hetekben előbb a zilahi Független Újságban, majd a Szilágyságban – sok személyes elemmel vegyítve – vitacikknek jelennek meg Ady nézeteiről. (3) A kritikai kiadás vonatkozó magyarázata szerint e polémiával új fázis kezdődik a magyar szellemi életben: az Ignotusról szóló cikk után indul meg „Ady ellen a függetlenségi nacionalista és konzervatív sajtó részéről az a széleskörű hajsza, mely az ‚Új versek‘ megjelenése után még jobban felerősödik, és kezdetét jelenti a még Ady halála után is tartó nagy Ady-pernek”; (4) ugyanez a koncepció tér vissza *Vezér Erzsébet* Ady-könyvében, a Szilágy megyei „szánalmasan provinciális vita” némi rásegítéssel itt is „az első nagy támadás”-ként, az ‚Új versek‘ által kiváltott összecsapások bevezető szakaszaként jelenik meg. (5)

A következtetés, miszerint az Ady-ellenes egységfront szinte azonnal megképződik, első hallásra logikusnak tűnik – s nyilván az 1948 utáni hosszú korszak kultúrpolitikája önön legitimációját ilyesféle felfedezésekben találhatta meg –, ráadásul a Független Újságnak szóló válaszcikkben maga Ady is oly plasztikusan ábrázolja a „széleskörű hajsza” kibontakozását: „Vidéki lapok piszkolódo cikkekre méltatnak Kolozsvárott, Debrecenben, Pozsonyban, Nagyváradon, Aradon s másutt. Budapesti zuglapok külön rovatban próbálnak hajszozni.” A filológiai feltárások azonban mindmáig nem jutottak nyomára ezeknek a korai „piszkolódo cikke”-nek, feltehetőleg nem is íródtak meg, s őket emlegetve Ady pusztán a retorikai bővítés eszközét alkalmazza; válaszában egészében vett izgatottsága, s azután a túlzások is eredendő óvatosságra intik az értelmezőt: „Elhagyom ezt az országot, hogy soha vissza ne térjek” – mondja, később pedig kijelenti, hogy őt „Pontius Pilátus, a római pápa, a dalai láma, a koalíció és senki a világon” nem korlátozhatja esztétikai ítéleteiben, szóval érződik, hogy az acélhegyű toll itt kissé megszaladt. (6)

Közvetlenül az Ignotus-kritika nyomán tehát nem indul meg Ady ellen sem „függetlenségi nacionalista”, sem „konzervatív” oldalról „széleskörű hajsza”, már csak azért sem, mert a Szilágy című hetilapban Ady pártfogói fogalmazzák meg a véleményüket: egyikőjük *Giczei Diószeghy Mór* érkávási református lelkész – Érkávás csak néhány kilométerre van Érmindszenttől, s „Móric bácsi” korábban is megértőleg próbálta csillapítani Ady különböző konfliktusait (7) –, a másik *Both István*, a lap szerkesztője, aki a zilahi kollégiumban magyartanára és az utolsó évben osztályfőnöke volt Adynak. Both személyes érintettség okán sem érdekelt az ügy elmergesítésében: a polémia során Ady ellenfelei felemlégetik, hogy a költő első párizsi útjához éppen az »elmaradott« Szilágy vármegyétől kapott 600 korona ösztöndíjat – s az erre vonatkozó indítványnak Both István volt az egyik aláírója. Mindazonáltal Both István később sem érzi úgy, hogy haragudnia kellene Adyra: lapja másodközlésben hozza az ‚Új versek‘ dicséző kritikáit (8), „a »Szilágy« legkiválóbb Bandijáról és az ő legkiválóbb kötetéről”, vagyis ‚Az Illés szekerén‘-ről 1909-ben már saját maga ír, megjegyezvén, hogy az Ady részéről megesett ama korábbi „kemény véleménynyilvánítások”-at és „röpke megjegyzések”-et csakis a szeretet és a javító szándék motiválhatta (9), de Both Trianon után, Magyarországra áttelepülve is meleg hangon emlékezik zseniális diákjára (10) vagy ahogy korábban emlegette, a „korhely eminens”-re, akivel szemben mindösszesen az a kifogás hozható fel, hogy túlzó bírálói megnyilvánulásaival már az önképzőben is elvette a többiek kedvét a versírástól. (11)

*

Ha az írói életrajz tágabb összefüggéseit vesszük szemügyre, nehezen érthető, hogy Ady miért akarja maga körül mindenáron kielezní a helyzetet éppen akkor, amikor rettenetesen elfoglalt (hiszen újságíróként a Budapesti Napló mellett a Fejérváry-kormány mellett működő darabont sajtóirodának is dolgozik), amikor kimerült és rossz idegállapotban van, s amikor – ezzel mai elképzeléseinket vetítjük vissza – első „komoly” ver-

seskötetének megjelentetésére készül. Ady persze a maga létének-fontosságának igazolását mindvégig a körötte zúgó viharban találja meg, az 1906 januári vitára azonban nem találunk más magyarázatot, mint azt, hogy sértő megjegyzéseivel a lehető legnagyobb közfigyelmet akarja kiváltani – és e nézőpontból vizsgálva a dolgokat az „értelmetlen” provokáció jó néhány további mozzanattal együtt koherens szerkezetbe rendeződik. (12)

Egészen pontosan úgy fogalmazhatnánk, hogy Ady intenciója eredendően az „Új versek” körüli reakciók polarizálása lehetett. Ez a megosztó szándék már 1905 októberében, a kötet előfizetési felhívásához fűzött, s minden bizonnyal Ady közreműködésével íródott hírlapi reklámszövegben is megjelenik: „A könyv Ady Endre új verseinek javát foglalja magában, olyan verseket, amelyek közül egy sem jelent meg úgy, hogy általános érdeklődés, irodalmi vélekedések, művészi felfogások összemérése ne kísérte volna. Maga a könyv pedig semmiképpen sem sorozódhatik be majd egyszerűen napirendre térni: *újra* el kell olvasni őket, kritizálni kell őket, lelkesedni értük – vagy felháborodni rajtuk.” (13) Aztán a fentebb tárgyalt, január végi cikkekben a modern irodalom kérdésköre kombattáns közéleti tematikával kapcsolódik össze,

---

Soha nem fogjuk megtudni, hogy az 'Új versek' megjelenése mekkora figyelmet vívott ki, de „annál” valószínűleg kisebbet. A nagy trouvaille akkor következett volna be, ha az Ady által elhelyezett dinamitrudacsok hatására országos polémia robban ki modernnek és ellenfeleik között. Ha Ignótus A Hétben továbbgondolja az Ady által írtakat... ha Both István nem szereti annyira volt tanítványát... a lomha magyar közönség csak úgy rohant volna a könyvesboltokba (de talán még ekkor sem rohant volna).

---

mi több, az „Új versek” „ismertetőjét” zárva Ady még fel is szólítja (képzelt) ellenfeleit, rajta, támadják meg, verjék el rajta a port: „Úgy érzem s bátran vallom, hogy az európai magyar lelkének a szószólója vagyok. (...) Újak a vágyaim, új a sírásom, új a mámorom, új az örömöm. Mindezért megérdemlem, hogy agyonüssenek. Szívesen s mosolyogva várom testemmel az ütést. Lelkem a felkerekedett lelkek között van s – nincsen itt.” (14)

Azután megindul a vita főváros és vidék ellentétéről, elmaradottságról és progresszióról, hazaszeretetről és magyarszidásról, s a fejleményeket Ady a maga válaszában (15) elégtétellel nyugtázza: „A támadásokat megszoktam. Nyilván: vagyok valaki.” Majd újólág bombasztikus kijelentéseket vonultat fel, például: „A politika piszkos árját borzongva nézem. Ennek az országnak gazdaságban és kultúrában kell erősödnie. Akik

nem ezt vallják; igenis Mokány Bercik”; illetve: „Jobb magyar vagyok minden honhaza-finál. A magyar Geniusz igájába fogtam magam, s amit csinállok, arra büszke vagyok.” De Ady reflektál a 600 koronás támogatás ügyére is, „Pfuj, pfuj, pfuj. Utálat erről írni” – mondja, s ha csak sejtené, hogy a Független Újság cikke „az összeg felhányásával a vármegye hangulatának adott kifejezést”, visszafizetné a pénzt, bár állítása szerint „a Mokány Bercik Magyarországának hősei egy stikli után, amelyet valamely vármegyeházán elkövettek, ezeket banketteznek el”, és így tovább. A példázatos beszédmód és a szándékos homály persze már eleve lehetetlenné teszi az olyan kérdések tisztázását, mint hogy ki a nagyobb Mokány Berci, hogy nehéz-e „a magyar Geniusz igája”, hogy milyen a hangulat a megyeházán, vagy, visszaulva a polémia genezisére: hogy „a feudális uralomnak” tényleg van-e „irodalmi kirendeltsége”, s hogy valóban „minden rendű tanyán” „a nagyúri istenséget” kell-e imádni. (16) Mindazonáltal a lényeg – szerintünk – nem itt van. A lényeg kis döccenéssel az országos (mi már tudjuk: nem létező) „hajsza” emlegetése után található: Ady a már emóciókkal telítődött figyelmet megpróbálja kötetére fókuszálni: „Semmi ez. Még ezután jön a java. Én nem leszek jámborabb, mint újságíró.

Aztán igen merész verskötetemet pénteken küldözgeti szét a kiadóm”; s a válaszcikk második felében a Független Újságot e régi-új tematikai elem előtérbe helyezésével tovább provokálja: „Figyelmeztetem, hogy ehhez [a „bántás”-ra] még több alkalmat nyer rövidesen. Új kötetemre egy sereg éhes, irigy és tehetetlen bácsi fog ráfortyanni. Nagy kék lesz ez, s alig várom.” (17)

*

A reklám világában azt a technikát, amellyel egy termék perifériáján gyorsan terjedő hírek, jól adagolt információk segítségével közérdeklődést keltenek, majd ezt az adott termék eladásának fokozására használják fel, a gerilla-marketing egyik fajtájaként tartják számon. A médiafigyelem társadalmi vagy erkölcsi szempontok bevonásával még tovább fokozható, ám fontos, hogy a „kampányban” az adott terméktől vagy cégtől függetlennek látszó személyek szólaljanak meg, hiszen a siker javarészt a „szakértői” pozíció által generált hitelességben rejlik. A gerilla-marketing ekként pontos tervezést feltételez, ám siker esetén – mivel szinte ingyen van – nem csak kifizetődő, de nagy trouvaille is, vagy, ahogy Ady Endre mondja: „nagy kék”.

Ha bejönnek a számítások, abban a városrészben, ahol száz évvel ezelőtt a Budapesti Napló szerkesztősége volt, és ahol Ady hónapos szobákban lakott, és ahol ma a Kárpát-medence egyik legnagyobb pénzügyi központja található, vagyis a Váci-körút (ma Bajcsy-Zsilinszky út) és a Duna-part közötti területen; szóval, ha sikerül a kampány, és dől a lé, a zseton, a zsé: a marketingtanoncok elasztikus gumiszalaggal megerősített, kissé felhajló orrú, márkás cipőjükben leszaladnak az egyik közeli exkluzív borkereskedésbe, vagy leküldik a titkárnőt, és ön-ünneplés céljára drága bort vesznek. A borkereskedésben a pincébe nem lehet lemenni, ezért megkérdezik tőlük, milyen kategóriáról lenne szó. Azt mondják, harmincöt-negyven. Ilyenkor felhoznak egy jobb bort, kicsit várni kell, mert még rá kell tenni a pókhálót és a negyvenezres árcímkét. A karbantartóknál, mind régi tefusok, akadnak rongyok is – az egyik törülközőn még kiolvasható: 1. sz. Autóközlekedési Vállalat, Tüköry u. 3. –, a palackokat ezzel koszítják. De ezt a ficsúrok nem tudják. Fent aztán ünneplés van, utána prostituáltat rendelnek, otthonra, „No extra”, mondják a gyakorlottabbak már kérdés nélkül is a dispatcher-nek a telefonban.

„Cukorra légy, hárson virág” – mondta Ady Endre.

*

Azok a kortársak, akik közelről figyelhették az „Új versek” fogadtatását, lényegében egyetértenek abban, hogy a kötet kezdetben újságírói-kávéházi körökben vívott ki érdeklődést. (18) Külön tanulmányt érdemelne azonban annak elemzése, hogy e jeles szerzők – visszatekintve – milyen koncepciókkal kívánják Ady színrelépésének a jelentőségét fokozni. *Révész Béla* „monumentális képet” fest: „A próféta hírnökei után fölromlott maga a próféta”, s „alig kezdte meg Ady a munkáját, hívők, rajongók, testvérharcosok álltak mellette; majdnem mind fiatalok, ám ez a fiatalság nagyot és szépet jelentett; pompás erjú írók és költők, akiket büszke munkára sugallt Ady zsenije, ifjú tudósok, modern politikusok, reformer festők, akik érezték, hogy Ady költészete az egyetemesség végleteit karolja, és a tényleges ifjúság, diákság, olvasó hivatalnokok, föltörő munkásproletárok, akik tanultan várták a maguk emberét” (19); *Böloni György* szerint „Ady megtalálta megértőit és híveit az uralkodó osztályok keretein kívül állókban és azokban, akiket bent osztályukban annak elavult ízlése és irodalmisága semmiképp nem elégitett ki. Egy modern Magyarország nem látható sehol, de sokan vannak a nyugtalanok, álmodozók, elégedetlenek, akik egyszerre az ő emberüket sejtik meg Adyban és így Ady a formálódásban lévő új magyar szellemi generáció vezére lesz.” (20) *Schöpflin Aladár* Ady-könyve szerint az „Új versek” „úgy hatott, mint egy riasztó kiáltás”, amelytől fokozatosan mozgásba jött az irodalmi élet, ám „Ez a mozgás egyelőre még nem vetett széles gyűrűket.” (21)

Soha nem fogjuk megtudni, hogy az ‚Új versek‘ megjelenése mekkora figyelmet vívott ki, de ‚annál‘ valószínűleg kisebbet. A nagy trüvaille akkor következett volna be, ha az Ady által elhelyezett dinamitrudacsok hatására országos polémia robban ki a modernnek és ellenfelek között. Ha Ignóus A Hétben továbbgondolja az Ady által írtakat... ha Both István nem szereti annyira volt tanítványát... a lomha magyar közönség csak úgy rohant volna a könyvesboltokba (de talán még ekkor sem rohant volna).

Ám az ‚Új versek‘-ről így is napvilágot lát legalább három tucat kritika, s ezeknek túlnyomó része a magasztalás regisztereit szóltatja meg. Hogyan állíthatjuk azt, hogy az ‚Új versek‘ megjelenését csak kevesen vették észre?

Véleményünk szerint ezek a kritikák nem a kötet iránt megnyilvánuló széles érdeklődést tükrözik, többségükben még a reklámkampány részét képezik: kihívóak, fenntartás nélkül halmozzák a dicséreteket, módszertanuk sem túl kifinomult, hiszen a verseket gyakran prózai átírással hozzák, az olvasókat viszont állásfoglalásra készítik. „Az ő verseit mohó gyönyörűséggel olvassák a magyar modernnek, és fogcsikorgató ellenkezéssel a szívós maradiak” – állapítja meg *Juhász Gyula*; „Rajongani kell érte, vagy mérhetetlenül gyűlölni. Középut nincs. Kívülről kell megtanulni minden sorát, vagy tűzbe vetni a versét. Langyos szavakkal nem lehet beszélni róla. Mert Ady Endre nagy ember. Rajongj érte, vagy szidd le a sárga földig – jámbor embertársam –, az nekem mindegy. Kis emberekért nem szoktunk rajongani és kis embereket nem szoktunk nagyon gyűlölni” – adja meg a paramétereket *Hegedüs-Bite Gyula*; *Grósz Henrik* szerint „Ady Endre talány lesz azoknak, akik a költészetet a maguk nyárspolgári érzései kifejezésének tartják, de megváltás az új embereknek, akik már ma érzik lelkükben azokat az eljövendő időket, amelyek majd felszabadítják az embert a rabság alól, amelyben ma az előítéletek és elfogultságok egész raja tartja”; „Olvasom Ady Endre kritikáit. Hallgatom az érte rajongók dítirambusait és látom ellenfeleink, meg nem értőink, lekicsinylőink hatalmas csapatát. Nagy poéta az, akinek nótája ilyen egymással tusakodó kritikai csapatot tud a fórumra csalni” – kezdi tárcáját *Nagy Mihály*, s az egyszeri olvasó miért is kételkedne állításainak »életes« igazában?; *Mohácsi Jenő* túlbonyolított gondolatmenete szerint Adyt még kevesen ismerik, de már sokan gyűlölik, erre nagyon büszke lehet, ám néhányan már rajonganak érte, erre viszont nem kell büszkének lennie, mert ez természetes stb; *Neményi Erzsébet* A Hétben már előre bejelenti, hogy „súlyos hazátlanság, hűtlenség és ki tudja micsodaság vádjai” szállnak majd a költőre, vagyis üldözni fogják, de ha lehet, szerinte inkább mégse üldözzék. (22) Olyan ez, mintha valaki megadta volna a kulcsszavakat és magára hagyta volna a referenseket – igen megadhatta, mert a kritikák jelentős hányadát Ady szimpatizánsai és a Budapesti Naplónál dolgozó kollégái írják meg.

A Budapesti Napló példányai alapján, illetve írói lexikonok és megbízható szakmunkák jegyzetanyaga segítségével (23) a következőképpen rekonstruálhatjuk Adyunk és recenzenseinek kapcsolatrendszerét: amikor *Szini Gyula* 1905 októberében a Figyelő hasábjain elsőként üdvözli Ady újabb verseit, minden bizonnyal már eldöntött tény, hogy a Budapesti Naplóhoz szerződik, Adyról – álnéven – a Pesti Naplóba is ő ír. *Fenyő Miksa* a Figyelő időszakából már biztosan ismeri Adyt; *Biró Lajos* köztudottan a leghűségesebb barát, Adyval egy ideig együtt is laknak, mellesleg *Biró* a Budapesti Napló szerkesztője. *Hegedüs-Bite Gyula* a lap rendőrségi tudósítója (és lírikusa), tárcája két dunántúli újságban is megjelenik. *Neményi Erzsébet*, *Békéssy Imre*, *Csáth Géza*, *Kemény Simon*, *Mohácsi Jenő* a Budapesti Napló munkatársa, *Juhász Gyulától* verseket közöl a lap. *Szentmiklósi József* bejáratos a szerkesztőségbe, de Adyt még vidéki újságíróként ismerhette meg. A Népszava kritikusanak, *Grósz Henrik*nek a jóindulata sem lehet kétséges, hiszen Ady 1906 elejétől már ennek az orgánumnak is dolgozik. A Huszadik Század két kritikát is közöl; *Jász Oszkár* maga is publikál a Budapesti Naplóban, de Ady kötetét *Kunfi Zsigmond* adja a felkért kritikus, a temesvári *Bürger Ernő* kezébe (Kunfi később bejáratos lesz a Három Holló Ady-szeparéjába). Révész Béla, a Jövendőnek szánt kritika írója már

ez idő tájt is Ady bizalmasa; *Hevesi Sándor* Ady barátja, *Nagy Mihály* a költő váradi rajongó híve, s az 'Új versek'-et két helyi lapban is népszerűsíti – Nagy Mihály ír a Budapesti Naplónak is, noha Adyval való személyes megismerkedése inkább 1906 utánra tehető. Végül *Székelly Artúr* 1906-ban még nyolcadik gimnazista, aki kritikájával házalva a költőt is megkeresi.

Ha levonjuk a levonandókat, s a kollégák szuperlatívuszait, éreznünk kell, hogy az 'Új versek' nagyon kevés valódi figyelmet generál. Körülbelül annyit, amennyit egy olyan szerző vívhat ki magának, akinek nincs biztos kiadói hátszaga, aki nem kötődik egyetlen befolyásos irodalmi társasághoz, hetilaphoz vagy színházhoz sem, s aki a fővárosban most debütál (*Kabos Edének*, Ady szerkesztőjének köszönhető, hogy a Pallas Rt., amelynek Honvéd utcai székházában készül a Budapesti Napló, egyáltalán vállalja a kiadással járó kockázatot). (24) Különbözik pedig minden úgy történik, ahogy történni szokott, a „függetlenek” közül Schöpflin Aladár szikár tárgyilagossággal teszi mérlegre az 'Új versek'-et a Vasárnapi Újságban – és nincs elragadtatva –, *Hatvany Lajos*, aki akkor még szintén nem Ady-rajongó, a Huszadik Században fanyalog, végül a Budapesti Szemle is a szokásos másfél éves késéssel közli elutasító, de nem ellenséges bírálatát.

Mindemellett van még egy sejtésünk. 1905-ben, *Osvát Ernő* Figyelőjében lát napvilágot Ady első budapesti időszakának legfontosabb önvallomása, az 'Ismeretlen Korvinkódex margójára' című esszé, amely az 1906 január végi két cikkel egyetemben (mindig ide jutunk vissza) a mai olvasó számára az európai magyarok távlatos hivatásáról és egyben tragikus sorsáról szóló okfejtésként értelmeződik. (Némi felszínes malíciával színezzve: miként a régi álmoskönyvek szerint libasültet enni jó, úgy ispánt, gróft szidalmazni progresszív gondolkodásra vall.) Ám amikor Ady 1905–1906-ban a vármegyéket karikírozza és az agrárius Magyarországot kárhoztatja, valamint a vidéket a grófok alkotta ispán-rendszer terrénumaként aposztrofálja, az innen való kivándorlásban látva az egyetlen megoldást, valójában egészen konkrét, aktuálpolitikai témákra reflektál, s kenyéradó lapjának, a Budapesti Naplónak más újságokéval összetéveszthetetlen darabont retorikáját alkalmazza. A korabeli olvasó ezt minden bizonnyal érzékeli, de nyilván nem függetlenítheti magát attól sem, hogy Ady ugar-versei (és ha belegondolunk: tulajdonképpen a Párizs-versek is ugar-versek, csak a másik oldalról nézve) a vezető darabont újság vasárnapi számainak címlapján, a vezércikkkel társítva jelennek meg, s e vezércikkek időnként egészen bizarr, elidegenítő tematikát vonultatnak fel. (25)

Szóval kérdéses, hogy ez a meglehetősen furcsa, felfokozott emóciókban bővelkedő kontextus – amely idővel kiüresedvén egyszerűen levált az Ady-költészetről – használta az 'Új versek' fogadtatásának. Az irodalmi köröktől távolabb élő, nem beavatott olvasók érzéseit legpontosabban talán *Ady Lajos* idézi fel: „A május [valójában február] elejére megjelent kötetnek volt ugyan lármája, s itt-ott exztatikus jelzőkben magasztalta egy-egy hírlapi cikk (valamelyik Ady-hívő buzgalmából), ám a láрма, mit a kötet keltett, záj és vásári és éppen ezért sokakban ellenérzést keltő volt. Mindenesetre: a kötet nem jelentett »irodalmi eseményt«, amint Bandi és legközvetlenebb barátai várták volna, másfelől pedig a koalíciós politikai konjunktúra egy pár irodalmi lovagja, ha nem is komoly és boncoló kritikában, de olcsó viccekkel és csipkelődéssel keményen nekitámadt a kötetnek.” (26)

Rengeteg dologról kellene még beszélünk. Erős kritikával kell olvasnunk a Lédának szóló Ady-leveleket is, hiszen a költő az ellene irányuló invectívák súlyosságát helyütt is eltúlozza, talán így próbálja magát fontos embernek beállítani, talán így próbál némi megértést (együttérzést) kikönyörögni. De ugyanezen, empátiáért folyamodó technika előkerül 1908 januárjában is, midőn már sorra jelennek meg a 'Vér és arany' kötetét népszerűsítő írások: „Magát láttam, magáról képzelődtem s nagyon szenvedtem. És láttam az életem világosan és átkozódtam. Egyébként is olyan vagyok, mint egy üldözött vad. Az Ignotus kritikája megvadította az ellenségeimet. Ugy bántanak, úgy marnak, hogy ret-

tenetes” – hangzik az egyik lamentáció részlete. (27) Ady itt arra az Ignótus-szövegre utal, amellyel Ignótus az Ady-versek érthetlenségére vonatkozó szórványos megjegyzéseket kívánta semlegesíteni – ebben szerepel az elhíresült mondat: „Akasszanak fel, ha értem” –, ám bizonyossággal állíthatjuk, hogy még ennek hatására sem tör ki jelentékegyéb sajtóvihar; a Görcsöni Dénes álnéven író *Friedreich István* az egyetlen publicista, aki ez idő tájt Adyt és a nyugatosokat elszánt rendszerességgel támadja. (28)

De 1908 nyarától már kezd kibontakozni A Holnap-vita, s a Holnaposok megható ragaszkodással veszik körül Adyt, aki majd a Duk-duk affér során durván lerázza magáról „a kis népszerűsítőket”-et. De megsérti Ignótust és Hatvanyt is, s azonnal a közfigyelem centrumában találja magát: áruálás, meghasonlás, belső ellentétek, ezek most az új kulcsszavak, és már a következő kötet is megjelenésre vár. „Duk-duk” – szlogennek is kitérő, primitív és rejtélyes, és mindenki azt képzel mögé, amit akar: „Use Your Illusion”. Ez a kampány nem várt sikert hozott.

*

Bob Dylan írja önéletrajzi emlékezéseinek nemrégiben megjelent első kötetében, hogy dalt írni akárhol lehet, de segít, ha már mozgásban van az ember (29) – úton, sínen, vízben és a levegőben, akkor könnyebben kapcsolja az ötödik sebességet. Már majdnem kézszen voltam ezzel a szöveggel, gondoltam, a végére mégis írnom kellene valamit erről az egész magyar-szidásról, merthogy, persze, azt hisszük, hogy a többi ország mind elsősorán, csak a miénkről gondoljuk azt, hogy a lelkek temetője. Pedig minden ország kicsinyes és követelődző, érdekérvényesítő terep. Úgyis utaznom kell, mondtam, majd át gondolom a vonaton.

---

*Éljen a csend. Éljen a
reménytelenség. Él a magyar
ugar. Él Ady Endre.*

Odafelé általános iskolások ültek a fülkében, a gyerekekkel nem volt semmi baj, csak a kísérő tanárokkal, a gyerekek tudomásul vették, hogy tömeg van, a tanárok hisztiztek és affektálva így beszéltek: „Ez mind fel akar szállni? Leszakad a vonat. Szinte tudtam. Felejtsetek el!” – és nem engedték tovább az utasokat. Később a gyerekeket heccelték, csicskáltatták őket, hogy lázadjanak, aztán bratyiztak velük, végül újra megalázták őket. Visszafelé szakközépiskolásokkal utaztam, ők ilyeneket mondtak: „Eszed legyen, ne étvágyad”, „Ne szólj bele, nem telefon.” Erről a sógoraim jutottak az eszembe, akiknek kocsmája van és a kocsmá mellett kerti gipszöntvényeket árulnak (na jó, kerti törpéket árulnak egészen pontosan, nekem is adtak egy csákányosat, tegyem ki a szőlőbe), nekik meg az a kedvenc szórakozásuk, hogy mennek az Alfa Romeóval, és amikor valaki előzni kezd jó messzire a szembejövő sávban, rátaposnak a gázra, mondhatni, kapcsolják az ötödik sebességet – mindenki megpróbál némi izgalmat lopni az életébe, ahogy lehet... Aztán a vonaton a szakközépesek meghallgatták az összes csengőhangot és átvizsgálták a memóriakártyáikat, csodálkoztak, hogyan is férhet fel annyi hang és kép („Sound and Vision”) ilyen kicsi helyre; unatkozni kezdtek, és a farkánál fogva egy fekete gumipatkányt forgattak a fejük felett, majd lekallerezték a kalauzt, és beszóltak neki: „Ne fűtyülj, nem fazék.” A kalauz bejött és ordított: „Vedd le a lábad, mert meggyógyítom!”, erre a szemébe vakuztak.

Azt akartam mondani, vigyázni kell a magyar-szidással, a haza olyan, mint egy arche-típus, benne él az emberben. Nem sokat lehet ellene tenni. Semmit. Felnőtt ember megpróbál vele együtt élni, mint egy elháríthatatlan természeti katasztrófával.

De ezt még a múlt héten gondoltam.

Aztán átmentem egy másik kocsi-ba, ahol mindenki csendben volt. Ültek a fülkékben reménytelenül. Később átjött a kalauz is, a folyosón beszélgetett más vasutasokkal, mondta, rájuk zárta az ajtót, s hogy szerinte az elektromos sokkolónak ma már olyan alapvető munkaeszköznek kéne lennie, mint régen a tárcsa vagy a jelzőfény volt. Kü-

lönben is, ő 58-as, 77-ben kezdte az ipart, abba akarja hagyni, mert nem bírja a lába. Érteni véltem Adyt a tapintható önvészítés állapotában. (Neki iszonyú bütykei voltak, és hogy ezeket eltakarja, széles flanelnadrágot hordott, mint *Latzin Norbert* a Bergendyzenekarból.) Érdeklődést kelteni, megosztani, sőt dörzsölni a sebekbe. Palira venni és átvérni mindenkit, akit lehet. Sika, kasza, léc, lelépni Párizsba. Mert ott várja Léda, az ő kisvárosi démonja és dadusa, aki mindennap megmondja, mit csináljanak, amolyan puha és anyus. A Dodó meg az ő legjobb barátja. Legalábbis így képzelte. Még ki se nyitotta a bőröndjét, és már bajban volt.

Éljen a csend. Éljen a reménytelenség. Él a magyar ugar. Él Ady Andre.

Jegyzet

- (1) Ady Andre (1906): *Ignotus* könyve. Budapesti Napló, január 25. In: Ady Andre *Összes prózai művei*. Újságcikkek, tanulmányok VII., Kispéter András – Varga József (szerk., 1968): Akadémiai, Budapest. 105–107.
- (2) Ady Andre (1968): Író a könyvről. Új versek, Budapesti Napló, 1906. január 28. In: *AEÖPM*, VII., 111–112.
- (3) *AEÖPM* VII., 1968, 390–405.
- (4) *AEÖPM* VII., 1968, 377.
- (5) Vezér Erzsébet (1977): *Ady Andre élete és pályája*. Gondolat, Budapest. 170., 164–169., ill. Seneca (1997); Budapest. 109., 104–108. (A kötetet előző „dühös hírlapi támadások zuhatagá”-ra vonatkozó kitétel korai előfordulását lásd. Ady Lajos [1923]: *Ady Andre*. Amicus, Budapest. 113.)
- (6) Ady Andre (1906) Válasza. Szilágy, február 8. In: *AEÖPM*, VII. (1968) 123–125.
- (7) Kovalovszky Miklós (szerk., 1961): *Emlékezések Ady Endréről I.* Akadémiai, Budapest. 66–67.
- (8) V.ö. Koczkás Sándor (szerk., 1988): *Ady Andre összes versei II.* Akadémiai, Budapest. 248., 263–264.
- (9) Both István (1909): *Ady Andre legújabb versei*. Az Illés szekerén, Szilágy, február 4., 1–3., i. h. 1., 2.
- (10) Both István: *Emlékezések Adyra*. Bevezetés In: Dóczy Jenő – Földessy Gyula (szerk., 1925): *Ady-Múzeum II.* Athenaeum, Budapest. 151–158.
- (11) *EmlAE I.*, 1961, 400.
- (12) Érdekesként jegyezzük meg, hogy az *Ignotusról* szóló cikket – talán elszólásként – Vezér Erzsébet is „provokáció”-nak minősíti (1977. 164.).
- (13) Név nélkül (1905): Ady Andre új versei, Budapesti Napló, október 22. In: *AEÖV*, II., 1988. 231–232., i. h. 231.
- (14) *AEÖPM* VII., 1968, 112.
- (15) *AEÖPM* VII., 1968, 123–125.
- (16) *AEÖPM* VII., 1968, 111.
- (17) *AEÖPM* VII., 1968, 123., 124.
- (18) Révész Béla (1922): *Ady Andre életéről, verseiről, jelleméről*. Kner, Gyoma. 47–48. Bölöni György (1955): *Az igazi Ady*. [1934] Magvető, Budapest. 58. Schöpflin Aladár (2005): *Ady Andre*. [1934] Polis, Kolozsvár. 82–83.
- (19) Révész, 1922, 49., 51.
- (20) Bölöni, 1955, 58.
- (21) Schöpflin, 2005, 82–83. (NB. ez a fáziskülönbség Schöpflin pár évvel később írt összefoglaló munkájából már hiányzik: „Kürtharsóság közben lépett az irodalom porondjára és mindjárt első megszólalásával [ti. könyvének első négy sorával] harcba szólított mindenkit, az egész akkori magyar irodalmat. [...] Senki se csodálkozzék, hogy ez a támadás azonnal kihívta az ellentámadást.” Schöpflin Aladár (1937): *A magyar irodalom története a XX. században*. Grill, Budapest. 171.)
- (22) *AEÖV* II., 1988. 234., 243., 241., 246., 243., 246.
- (23) Mindenekelőtt lásd. Gulyás Pál és Viczián János *Magyar írók élete és munkái* című lexikonját, illetve: Kovalovszky Miklós (szerk., 1987): *Emlékezések Ady Endréről III.* Akadémiai, Budapest. 419., 422., 428., 443., 460., 467., 469., 472., 521. Vitályos László (szerk., 1998): *Ady Andre Levelezése I.* Akadémiai–Argumentum, Budapest. 138., 481., 516., 522., 556., 563.; a kritikák szövegét és megjelenési adatait lásd. *AEÖV* II. 1988. 230–277.
- (24) Vö. Ady Lajos, 1923. 113–114.; *EmlAE* III., 1987. 392.
- (25) *A Szívek éjén* című Ady-vers (a kötetben: *A Léda szíve*) például *A turha* című névtelen vezércikk első felelével szerepel egy lapon a Budapesti Napló 1905. november 26-i számában. Másfelől viszont az *Új versek* kulcsszavai a Budapesti Napló 1906-ra szóló előfizetési felhívásában térnek vissza: „Állván ismét egy kezdődő évtized küszöbén és állván a forrongó idő és a forrongó magyar társadalom közepette: a Budapesti Napló változatlanul vallja azt a hitvallást és változatlanul bízik benne, hogy a kultúra szegényes magyar mezőin színes, meleg, csodaszép virágzást akkor és csak akkor várhatunk, ha új gondolatok, új eszmék nyugati levegője árad ugarunkra. A magyar föld, a magyar nép, a magyar dolgozó polgárság jövődjöje: a gondolatok új serege,

amelyért még döngetni kell a kapukat. A gondolatok új világa: itt van kultúránknak, országunknak, magyarságunknak jövődjöje. / És e hit szerint, e valláshoz híven a *Budapesti Napló* első betűjétől az utolsóig következetesen, makacsul, harcos készséggel és lelkesen szolgálja az új gondolatok világát. Az új eszmék friss levegője árad vezércikkében, a megújulást kereső irodalom jelenik meg a maga különös és hódító szépségű formáiban tárcarovatában, a régi kországokban szenvedő társadalom új életét keresik a hírek élén megjelenő cikkei: –minden sora ennek az újságnak az új életet, az új embert, a munkának, a kultúrának, a művészi szépségeknek, a politikai, társadalmi és gazdasági igazságnak eljövendő új korát szolgálja, érte küzd, érte verekszik törhetetlen, makacs és lángoló hittel.” Név nélkül (1906): Előfizetési felhívás. *Budapesti Napló*, január 4., 7.

(26) Ady Lajos, 1923. 114.

(27) Ady Endre – Diósi Ödönnének. [Budapest, 1908. január 21.] In: Hegyi Katalin – Vitályos László (szerk., 2001): *Ady Endre Levelezése II.* Akadémiai–Argumentum, Budapest. 9.

(28) Vö. Koczkás Sándor – Kispéter András (szerk., 1995): Ady Endre *Összes versei III.* Akadémiai–Argumentum, Budapest. 151–154., 154–157., 157–161. ill. [Friedreich István] Görcsöni Dénes (1908): Nyugat. *Alkotmány*, február 20., 2–3. [Friedreich István] (1908, gd.): Folyóiratok szemléje. *Katholikus Szemle*, 3. 343–344.; 4. 469–470.; 5. 584–586., 590.

(29) Dylan, Bob (2004): *Chronicles I.* Simon & Schuster, New York. 165.

A Dialóg Campus Kiadó könyveiből